

מִתְחַבְּרִים

יהדות מתוך הזדהות

פרשת מטות – מסעי | גיליון מס 57 | תמוז תשפ"ד

מִפְקֻדֵי אֶתְבֹנֶן (תהילים קיט, קד)

פרשת מטות

1.	בה"ג	פרשת נדרים ושבועות	(ל, ב) איש כי ידור נדר לה' או ישב שבועה לאסור אסר על נפשו.
2.	חינוך תו מ"ע סה"מ מ"ע צה (ורמב"ן) משיג) סמ"ג עשין קכה סמ"ק סי' פא	לדון דיני הפרת נדרים	(ל, ו) ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום וה' יסלח לה כי הניא אביה אתה:
3.	חינוך תז: ל"ת סה"מ ל"ת קנז סמ"ג לאוין רמב סמ"ק סי' פא	שלא יחל דברו שנדר.	(ל, ג) איש כי ידר נדר לה' או השבע שבועה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו
4.	הוראות שהושמטו ממוני המצוות מצד גדרי המניין	שיעשה ככל הירצא מפיו	(ל, ג) ככל הירצא מפיו יעשה
5.	רס"ג	הפרת נדרי בתו	(ל, ו) ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום וה' יסלח לה כי הניא אביה אתה:
6.	הוראות שהושמטו ממוני המצוות מצד גדרי המניין	לא להפר נדר אחרי יום שמעו	(ל, טז) ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את עונה.
7.	הוראות וענייני מוסר שיש ללמדן מרוח התורה ומתוכן המצוות	לנקום מאומות המצרות לישראל ולהרוג כל נפש מהם	(לא, ב) נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים וגו'. וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין.
8.	רמב"ן	במצור על עיר להניח אחת מהרוחות שיוכלו לנוס	ויצבאו על מדין כאשר צוה ה'
9.	הוראות שהושמטו ממוני המצוות מצד גדרי המניין	להרוג נכרית שנבעלה לישראל	(לא, טו) ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגו' וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו. ועיין רמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק יב הלכה י)
10.	בה"ג	פרשת הלוקח כלי מן הגויים	(לא, כב) אך את הזהב וכו'
11.	סמ"ק סי' קצ"ח קצ"ט	להגעיל כלים האסורים	(לא, כב) כל אשר יבא באש תעבירו באש
12.	סמ"ק	להטביל כלי הגויים	(לא, כג) כל דבר אשר לא יבא באש תעבירו במים
13.	בה"ג	פרשת תרומת המכס	(לא, כח) והרמות מכס לה' מאת אנשי המלחמה וכו'
14.	עבד המלך	לחלוק בשלל בין הולכי המלחמה ליושבים על הכלים	(לא, כז) וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה היצאים לצבא ובין כל העדה. וכתיב (שמואל א' ל, כד) כי כחלק היורד במלחמה וכחלק הישב על הכלים יחדו יחלקו.
15.	הוראות וענייני מוסר שיש ללמדן מרוח התורה ומתוכן המצוות	להרים תרומה לה' מרכוש שנפל לידינו משלל מלחמה	(לא, כח) והרמת מכס לה' מאת אנשי המלחמה
16.	תועליות הרלב"ג	מי שהגיע לו טובה מה' יתן הודאה ויביא תרומה לכבוד ה'	(לא, מט) ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש. ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב וגו'

17.	הוראות וענייני מוסר שיש ללמדן מרוח התורה ומתוכן המצוות	עוון גדול לגרום ריפיון בציבור המקיים מצוות	(לב, ז) האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה. ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבור אל הארץ אשר נתן להם ה'.
18.	עבר המלך	להיזהר במעשינו שלא יהיה בהם חשד עבירה	(לב, כב) והייתם נקיים מה' ומישראל
19.	הוראות וענייני מוסר שיש ללמדן מרוח התורה ומתוכן המצוות	צריך לדור בארץ ישראל המקודשת שה' נותן לישראל	(לב, ה) ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזו אל תעברנו את הירדן. ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן וגו' כה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ וגו' ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם ה'
פרשת מסעי			
20.	סמ"ק	להשמיד במות עבודה זרה	(לג, נב) ואת במותם תשמידון
21.	רמב"ן זוהר הרקיע	לרשת את ארץ ישראל ולשבת בה	(לג, נג) והורשתם את הארץ וישבתם בה
22.	חינוך תח: מ"ע סה"מ מ"ע קפג סמ"ג עשין קנה	לתת ללוויים ערים לשבת בהן [והן קולטות הורג נפש בשוגג]	(לה, ב) ונתנו ללוויים ערים
23.	רי"פ לבה"ג	לתת ללוויים מגרש לעריהם	(במדבר לה, ב) ומגרש לערים סביבותיהם
24.	חינוך תט: ל"ת סה"מ ל"ת רצב סמ"ג לאוין קסג	שלא להמית רוצח עד עמדו לדין	(לה, יב) ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה
25.	חינוך תי: מ"ע סה"מ מ"ע רכה סמ"ג עשין עה	להגלות הורג נפש בשגגה לעיר מקלט	(לה, כה) וישב שם עד מות הכהן וכו'
26.	בה"ג רס"ג	להמית הרוצח בסייף	(לה, טו) מות יומת הרוצח
27.	חינוך תיא: ל"ת סה"מ ל"ת רצא סמ"ג לאוין רסד -	שלא יורה עד אחד בדיני נפשות	(לה, לו) ועד לא יענה בנפש
28.	רמב"ן	רדיפת ונקמת גואל הדם מן הרוצח (לה, יט) גואל הדם הוא ימית את הרוצח	
29.	חינוך תיב: סה"מ ל"ת רצה סמ"ג לאוין קסא	שלא ליקח כופר מן הרוצח להצילו ממות	(לה, לא) ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו
30.	חינוך תיג: מצוות לא תעשה סה"מ ל"ת רצו סמ"ג לאוין קסב	שלא לקחת כופר ממחוייב גלות	(לה, לב) ולא תקחו כופר לנפש רוצח
31.	בה"ג יראים רמט	שלא להחניף ולשתוק על דבר עוולה	(לה, לג) לא תחניפו את הארץ
32.	בה"ג יראים רמח	לא תטמאו את הארץ ע"י חנופה	(לה, לג) לא תחניפו את הארץ
33.	רמב"ן [ולבעל מצות ה' קאי הרמב"ן על אזהרת לקיחת כופר לנפש רוצח]	שלא יניחו ב"ד להלין נבלת התלוי על העץ.	(לה, לד) לא תטמאו את הארץ
34.	רס"ג	שלא להסב נחלה למטה אחר	(לו, ט) ולא תסוב נחלה למטה אחר

ציונים למאמרים בענייני הפרשה שהתפרסמו בעבר:

- בעניין מלחמת מדין ובשני הדינים שהיה בה, ובחיוב הריגת בנותיהם, ראה גיליון מס 7 מטות מסעי דאשתקד.
- בעניין הכתוב "היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל ה'", ראה גיליון מס 6 פרשת בלק

קישור לדרייב של כל הגיליונות:

<https://drive.google.com/drive/folders/1Mu5u1tSgPVpMkYQYtTik5br?usp=sharing>

טבעי להיות יהודי

פרק לח: מה ה' אלוקינו דורש מעמנו (ד)

בפרקים הקודמים העמדנו את כלל התורה והמצוות על שלש חלקים. שלשה אופנים, ובארנו שכל אחד מהם פועל באופן אחר, ויסודם הרגשי בא ממקום אחר בנפש, ואין מצוה שאינה שייכת לאחת משלושת אלו. והם:

- א. משפט וצדקה.
- ב. הכרה במציאות ה' ועבודתו.
- ג. קדושה.

יתכן שהדברים רמוזים במימרא הראשונה במסכת אבות, מימרתו של שמעון הצדיק משיירי כנסת הגדולה, ראשון חכמי תורה שבע"פ: 'על שלושה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים'.

חלוקה זו היא מעין שלושת הדברים המבוארים כאן, אלא שלא הזכיר משפט, שנכלל מגמילות חסדים, שהרי כל שכן הוא, שאם גומל חסדים לתת משלו לזולת, בוודאי שלא יטול מן הזולת את שלו. ו'תורה' עיקר עניינה 'קדושה', שהיא כוללת את המצוות הנוספות על עבודה וגמילות חסדים.

וידוע שהזהיר (וכן המהר"ל) מקבילים את שלושת עמודי העולם למידות האבות, אברהם יצחק ויעקב. אברהם כנגד גמילות חסדים, יצחק כנגד עבודה, יעקב כנגד תורה. ואנו מוצאים שיש קשר בין מידת הקדושה ליעקב אבינו, שכן שלושת ברכות ראשונות מקבילות לשלושת האבות, וברכה שלישית אתה קדוש היא כנגד יעקב. שנאמר והקדישו את קדוש יעקב¹. של הדבר.

עוד מצינו שבכל אחד משלושת תחומים אלו יש בהם חטא חמור במיוחד שבזה נחשב שעקר את כל יסוד עמידתו כישראל, ודינם יהרג ואל יעבור (יומא פב). 'אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, חוץ מעבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים'.

ג' עבירות חמורות אלו הם פיסגת החומרה של כל אחד משלושת התחומים:

- א. בחלק של 'משפט וצדקה', חטא הרציחה.
- ב. בחלק של 'עבודת ה' חטא 'עבודה זרה'.
- ג. בחלק של 'קדושה' חטא 'גילוי עריות'.

כלומר שכל המצוות אין עומדים בפני פיקוח נפש, כי המצוות ניתנו באופן שישתלבו בחיי האדם, ויבטאו שחיוו הם חיי תורה ומצוות דהיינו קירבת ה', אולם אם קיומם מביא בסכנה את עצם חייו, מוטב שיעבור עליהם, ובלבד שתיוותר עצם עמידתו כבן ישראל חי. אבל בשלושת העבירות הללו, יש בהם עקירה של עצם מהותו כיהודי, ולכן מוטב לו שיטלו את נפשו מאשר יעבור עליהם, ויעקור את עצם מהות נשמתו היהודית.

והנה לא נפרט עתה את כל המצוות ולאיוזה מחלקה הם משתייכים, אולם בכדי לבאר אותם היטב נציין בכללות ששלושת התחומים הללו מתחלקים כל אחד מהם לשניים, מצוות ולאווים שהם בבחינת סור מרע, ומצוות השייכות לעשה טוב, כדלהלן. 'משפט וצדקה' - חלקיהם הם שני אלו:

'משפט' - שהאדם מחויב לעמידה איתנה על עקרונות היושר והצדק, ולא לפגוע בזולת. ונכללים בזה כל דיני המצוות והאיסורים הנוגעים לממונו של האדם, השמירה מלפגוע בזכויותיו, איסורי רציחה ופגיעה, גניבה וגזילה, ומשפטי המזיק, וכל המסתעף כמו משפטי השומרים, ודיני טוען ונטען, ושומרים ועושק שכר שכיר, אונאה ורכילות, נקימה ונטירה, ומצוות ואהבת לרעך כמוך. וכן כל מצוות הדין והדיינים, למנות שופטים ושוטרים, לדון בצדק, ולא ליקח שוחד, ולא להדר דל. ונכלל בתחום זה, כל סדר נזיקין שבש"ס.

ובגדר ראשי זה של 'צדקה ומשפט', נכללים מצוות ה'צדקה' - כל מה שהאדם מתחייב גם להתחשב בצרכי הזולת ולהיטיב עמו, ולחמול על הנוזק, ונכללים בזה הרבה מצוות של צדקה ומתנות עניים והלוואה ומצוות שמיטת כספים, ומצוות הלוואה ואיסור ריבית והשבת אבידה, פריקה וטעינה, ואהבת רע ואיסור נקימה ונטירה ורכילות, והליכה בדרכי ה' דהיינו ביקור חולים וניחום אבלים וכל פרטי גמילות חסדים.

וכן בחלק העבודה ישנם שני חלקים:

ה'אותות' - המצוות שבאים לשם אות ועדות על התקשרותנו לה', על מציאות ה', ועל נוכחותו בחיינו. ונכלל בזה השבתות והמועדים, אכילת מצה, ברית מילה, תפילין וציצית ומוזזה.

ומצוות 'עבודת ה' בפועל, ובמרכזם מצוות המקדש, הקרבנות המנחות והביכורים, התרומות והמעשרות, וכל עבודות המקדש, הכהונה והלוויה. ובגבולין מצוות התפילה, השתחוואה ההלל והודאה, שופר ולולב.

וכן מצוות ה'קדושה' נחלקות לשתי מחלקות.

האחת מצוות הפרישות, מאכלות אסורות, ואיסורי עריות.

והשני הם החוקים, כמו כלאיים ושעטנז, ודיני הטומאה והטהרה, כולל נגעים ואהלות ופרה אדומה, שיסודם הליכה בחוקי ה' ועשיית מעשים במהלך שמימי, אף שאין לדברים אלו משמעות בחיים האנושיים הארציים.

וכל זה צריך פירוט רב, בכל מצוה ומצוה, אך די בדברים אלו להעניק תמונה כללית על מכלול המצוות.

¹. [ומן העניין לציין בדרך צחות אימרה המיוחסת לרבי מרופשיץ, שאדם 'טוב לב' לבדו, עלול להיות בעל תאוה, מאידך אדם אדוק ('פרומר') עלול להיות גנב ומכחש, ואדם מפוקח ומתחכם עלול להיות אפיקורס. אמנם מי שיש לו כל שלושת המידות יחדיו, הריהו 'גוטער ייד' - (אדמו"ר)... ואלו הם שלושת עמודי העולם: גמילות חסדים, עבודה, ותורה.

מקומו המיוחד של שבת דן בארץ

ונשיא אחד נשיא אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ. ואלה שמות האנשים למטה יהודה כלב בן יפנה. ולמטה בני שמעון שמואל בן עמיהוד. למטה בנימין אליהו בן כסלון. ולמטה בני דן נשיא בקי בן יגלי. לבני יוסף למטה בני מנשה נשיא חניאל בן אפר. ולמטה בני אפרים נשיא קמואל בן שפטן. ולמטה בני זבולון נשיא אליצפן בן פרנץ. ולמטה בני יששכר נשיא פלטיאל בן עזון. ולמטה בני אשר נשיא אחיהוד בן שלמי. ולמטה בני נפתלי נשיא פדהאל בן עמיהוד. (במדבר לד, יח)

בכל התורה ישנם כמה וכמה (13) סדרים של מנין השבטים. אולם יש לתת טעם וסדר בכל אחד מאלו. אם לפי סדר הלידה, אם לפי סדר האמהות (ואב"מ).

וברובו של ספר במדבר, חומש הפקודים, יש הסדר של הדגלים, שהוא לפי האמהות, אולם כאן בפרשת מסעי יש כאן פתאום סדר חדש - יהודה שמעון בנימין דן מנשה אפרים זבולון יששכר אשר נפתלי. והנה ראובן וגד נעדרים כאן כי כאן מדובר בהנחלת הארץ והם נחלו מעבר לירדן מזרחה. אך צריך להבין מה ענינו של סדר שונה זה, בשאר השבטים.

והנה המתבונן יבחין כי סדר זה הוא הסדר של נחלות השבטים ממדבר לרצון, שכן הוא הסדר לעולם מימין לשמאל, והדרום הוא ימין כדכתיב - צפון וימין אתה בראתם. (ועל כן נקרא הדרום 'תימן').

יהודה (הנגב והרי יהודה והשפלה) שמעון (נחל ערים בתוך נגב יהודה) בנימין (בדרום השומרון) דן (גוש דן). אפרים ומנשה (השומרון) זבולון (הכרמל והגליל התחתון המערבי) יששכר (עמק יזרעאל והגליל התחתון המזרחי). אשר (הגליל העליון המערבי) נפתלי (הגליל העליון המזרחי). כלומר שהתורה הציבה אותם בסדר זה, שעל פי זה יהיה החלוקה.

אולם זה גופא צריך ביאור למה נחלו בסדר זה.

ונראה כי יש כאן סדר לפי האמהות. ראובן לא נחל ממערב לירדן. ושמעון נחל בתוך יהודה ולא קיבל נחלה מיוחדת (ויתכן שהוא תוכחת יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל) ולוי לא נחל בתוך בני ישראל. ונשאר יהודה הראשון ובתוך נחלתו נחל גם שמעון שהוא מבני לאה הראשונים. רק שכאן בסדר הנחלות מקדים בני רחל לבני לאה האחרונים, ועל כן הזכיר כאן שבטי בנימין מנשה ואפרים. ושוב חוזר לבני לאה - זבולון ויששכר, ואחר כך הנחיל את בני השפחות אשר ונפתלי.

אך מה שנשאר תמוה הוא כיצד מגיע שבת דן שהוא מבני השפחות בתוך בני האמהות, בין בנימין ומנשה. ואכן כך היה בנחלות שנחל במערב בנימין (גוש דן) מדרום לנחלות מנשה ואפרים.

והנה מצאתי בזה דבר נפלא כי בסופו של דבר באמת נחל דן בצפון הרחוק ליד שבת נפתלי, כדכתיב בספר שופטים פרק יח - בימים ההם אין מלך בישראל ובימים ההם שבת הדני מבקש לו נחלה לשבת כי לא נפלה לו עד היום ההוא בתוך שבטי ישראל בנחלה. וישלחו בני דן ממשפחתם חמשה אנשים מקצותם אנשים בני חיל מצרעה ומאשתאל לרגל את הארץ ולחקרה ויאמרו אלהם לכו חקרו את הארץ. - - - - - ויבאו על ליש על עם שקט ובטח ויכו אותם לפי חרב ואת העיר שרפו באש. ואין מציל כי רחוקה היא מצידון ודבר אין להם עם אדם והיא בעמק אשר לבית רחוב ויבנו את העיר וישבו בה. ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל ואולם ליש שם העיר לראשונה.

וכן בקצרה בספר יהושע - (יט - מז) ויצא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וילכדו אותה ויכו אותה לפי חרב וירשו אותה וישבו בה ויקראו לשם דן כשם דן אביהם. וזה דבר נפלא שנמצא שבאמת נחלו היכן שראוי להם ליד בני השפחות.

אמנם עתה צריך ביאור למה בתחילה ניתן להם נחלה בסביבות שבת יהודה ובנימין. ונראה כי מאחר שהוצרך לבא מהם שמשון להלחם בפלשתים, היו צריכים לנחול ליד ארץ פלשתים, ושם ילחם בהם כפי שברך יעקב את דן - "יהי דן נחש עלי דרך שפיון עלי ארץ הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור שזה שמשון שהפיל העמודים על סרני פלשתים".

וראה זה דבר נפלא כי פרשה זו של בני דן שהלכו לחפש להם נחלה, הוא מיד אחר הפרשה של שמשון (רק מקדים המעשה בפסל מיכה שהוא משולב במעשה של בני דן), שמיד אחר שנגמר תפקידם בארץ פלשתים מיד הלכו לנחלתם המקורית ליד בני השפחות בארץ נפתלי.

וראה זה פלא מצאתי, שאכן בספר יהושע בסדר הנחלות שעשו הגורל, אכן סדר השבטים, הוא כמעט כמו שכתוב בתורה, אבל שבת דן נשתנה מסדרו שבתורה ושם הוא אחרון, שזה כאמור מקומו האמיתי.

והסדר ביהושע שתחילה עשו גורל לנחלות יהודה (פרק טו) אפרים ומנשה (פרק טז-יז). ואפשר הטעם שהם המלכים. ואחר זמן רב עשו גורל לשבעת השבטים הנותרים - בנימין (פרק יח) שמעון וזבולון ויששכר אשר נפתלי דן (פרק יט).

ואף שמפרט שם נחלת דן הראשונה שהיא ליד בנימין - צרעה ואשתאל ועיר שמש. ושעלבין ואילון ויתלה ואילון ותמנתה ועקרון. ואלתקה וגבתון ובעלת. ויהו ובני ברק וגת רמון. ומי הירקון והרקון עם הגבול מול יפו. אך בסדרו מזכיר את שבת דן באחרונה שהוא מקומו האמיתי. הרי עולה לנו ברור שדן שבתורה אינו במקומו, אלא הושם שם מחמת טעם מסויים.

(ומה שהוא אחרון יותר מאשר ונפתלי, שהרי יותר חשוב מהם, והוא ראש מחנה דן. יתכן לומר שזה גופא הטעם שמחמת חשיבותו הוא בקצה, "מאסף לכל המחנות").

ובאמת, כבר בתורה נזכר נחלת דן האחרונה - ובברכת משה בוזאת הברכה כתיב - דן גור אריה יזנק מן הבשן. (דברים לג-כב). ובתרגום אונקלוס - ארעה שתיא מן נחליא דנגדן מן מתנן. וזה ארץ דן, שבצפון ששם נובעים הנחלים מן הבשן (רמת הגולן) בניס ותל-דן. אם כן, יעקב ברח את דן בנחלתו בארץ פלשתים, שדן הוא שילחם בפלשתים. ומשה ברח את דן בנחלתו הסופית אשר במורדות הבשן.

ובזה מיושב מה שתמהו רבים על מה דכתיב כאשר הראה ה' את משה מהר נבו את הארץ - ויראה ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן. (ובפשוטו

כאשר מזכירים את דן בקשר לקצה הארץ הוא דן שבצפון כמו שכתוב מן ועד באר שבע. ובתרגום ירושלמי עד דן דקסריון שזה העיר קסריון שבבניאס) וכתוב באברהם אבינו - וירדפם עד דן אשר משמאל לדמשק. וצריך להבין, שאף שקראו על שם העתיד שיהיה חלקו, הרי נחלתו המקורית אינה רק במערב ליד בנימין, ואיזה משמעות יש בתורה, לעיר שנטלו מעצמם בתקופה מאוחרת. אכן לפי מש"כ הדבר מבואר, כי כבר בתורה שייך בעצם שבת דן לנחלתו בצפון, רק נחל במרכז לקיים ברכת יעקב.

